

E-ISSN:2980-2628 | www.jomiss.com.tr

CİLT 4, SAYI 1 Haziran 2026 / VOLUME 4, ISSUE 1 June 2026

Atıf Bilgisi / Reference Information

Ramazan Çelem, "1950–1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç: Göçmen Anketleri Üzerinden Bir İnceleme", *JOMISS*, C. 4, S. 1, Haziran 2026, s. 1-19.

Ramazan Çelem, "1950–1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç: Göçmen Anketleri Üzerinden Bir İnceleme", *JOMISS*, V. 4, I. 1, June 2026, p. 1-19.

Makale Türü / Article Type

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2026.1452.1

Geliş Tarihi / Received Date:

Kabul Tarihi / Accepted Date:

4 Kasım 2025 / 4 November 2025

3 Şubat 2026 / 3 February 2026

1950–1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç: Göçmen Anketleri Üzerinden Bir İnceleme

Migration from Bulgaria to Türkiye in 1950–1951: An Analysis Based on Migrant Surveys

Ramazan ÇELEM*

Özet

1950–1951 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göç, erken Cumhuriyet döneminde hem kapsamı hem de insani niteliği bakımından öne çıkan nüfus hareketlerinden biridir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyet etkisi altına giren Bulgaristan'da kurulan komünist rejim, "Slav-Bulgar ulusu" oluşturma ideali doğrultusunda Türk ve Müslüman azınlıklara karşı kültürel, dini ve ekonomik baskılar uygulamıştır. 10 Ağustos 1950 tarihli Bulgar notasının, 250 bin Türk'ün üç ay içinde Türkiye'ye kabul edilmesini talep etmesi, süreci fiilen bir zorunlu tehcire dönüştürmüştür. Cumhuriyet Arşivi'nde muhafaza edilen 9.446 göçmen anketine dayanan bu çalışma, göçün gönüllü değil, doğrudan siyasi baskılar sonucu gerçekleştiğini göstermektedir. Verilere göre göçmenlerin %85,3'ü komünist rejim altında yaşamın sürdürülemez hâle gelmesi nedeniyle, yalnızca %11,1'i ise göçü kendi isteğiyle yaptığını belirtmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu (%81,7) tarımla uğraşan kırsal kesimden; %63,4'ü mallarını değerinin altında satmış, %27,3'ü hiç satamamıştır. Ayrıca anketlerin %75'inde şiddet, sürgün ve hapis gibi insan hakları ihlalleri tespit edilmiştir. Demokrat Parti hükümeti bu göçü hem insani hem de milli bir görev olarak ele almış, 37.351 aile için yaklaşık 35.000 konut inşa ettirmiştir. Ancak sınırlı tarımsal destek, yetersiz ekonomik kaynaklar ve zayıf altyapı göçmenlerin uyum sürecini ciddi biçimde güçleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türk Azınlığı, 1950–1951 Göçü, Göçmen Anketleri, Zorunlu Göç, Asimilasyon Politikaları.

Abstract

The mass migration from Bulgaria to Turkey between 1950 and 1951 constitutes one of the most extensive and humanitarian population movements of the early Republican period. Following WWII, Bulgaria's new communist regime, under Soviet influence, imposed intense cultural, religious, and economic pressure on its Turkish minority to create a "Slav-Bulgarian nation." This process effectively became a forced expulsion on August 10, 1950, when Bulgaria demanded that Turkey accept 250,000 Turks within three months. A study based on 9,446 migrant surveys from the Republic Archives confirms the migration was forced by political pressure, not voluntary. The data reveals 85.3% of migrants found life under the regime unsustainable, with only 11.1% stating they left willingly. The vast majority (81.7%) were rural farmers. Economically, 63.4% sold their property below value, while 27.3% could not sell it at all. Furthermore, 75% of surveys reported human rights violations, including violence, exile, and imprisonment. Turkey's Democrat Party government treated this as a national duty, constructing approximately 35,000 homes for 37,351 families. However, the migrants' integration process was severely complicated by limited economic resources, insufficient agricultural support, and weak infrastructure.

Keywords: Turkish Minority in Bulgaria, 1950–1951 Migration, Migrant Surveys, Forced Migration, Assimilation Policies.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ramazancelem@kilis.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-1601-3522, Türkiye.

Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulus-devlet anlayışının yükselişi ve sömürgecilik rekabetinin dünya siyasetinde belirleyici hâle gelmesi, Osmanlı coğrafyası ile onun çevresinde yaşayan Türk ve Müslüman topluluklar açısından derin sonuçlar doğurmuştur. İmparatorlukların çözülmeye başladığı bu dönemde Anadolu, söz konusu topluluklar için güvenli bir sığınak ve toplanma merkezi niteliği kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin askerî, siyasî ve ekonomik gücünü kaybetmeye başladığı yıllarda Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu'daki Türk ve Müslüman ahali, artan baskı ve çatışmalar sebebiyle kitlesel göç hareketlerine yönelmiştir. 1860'lardan itibaren hız kazanan bu göçler sonucunda milyonlarca insan Anadolu'ya gelmiş; burası yalnızca geçici bir barınma alanı değil, kalıcı bir vatan olarak benimsenmiştir. Anadolu, yaklaşık bir buçuk asır boyunca Kafkasya'dan gelen Çerkes ve diğer Kafkas halklarıyla başlayan, ardından Kırım Tatarları ve nihayetinde Balkanlar'dan gelen Türk ve Müslüman topluluklarla devam eden bir göç sürecinin merkezi olmuştur. Böylece bölge, demografik yapısını yeniden şekillendirirken aynı zamanda siyasal ve toplumsal bütünleşme süreçlerini de yönlendiren bir çekim alanına dönüşmüştür.¹

Cumhuriyet'in ilanından sonra da Türkiye, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman nüfus için güvenli bir merkez olma özelliğini sürdürmüştür. 30 Ocak 1923 tarihli Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi ile başlayan süreç, 1925'te Bulgaristan ve Yugoslavya, 1933'te ise Romanya ile yapılan anlaşmalarla devam etmiş ve bu durum yeni göç dalgalarına zemin hazırlamıştır.² 1934 tarihinde çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde Türkiye'ye gelen mülteci ve muhacirler "göçmen" statüsünde kabul edilmeye başlanmıştır.³ Bu çerçevede 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması, iki ülke arasındaki ilişkiler açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Antlaşma, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda iş birliğini teşvik ederken Bulgaristan'daki Türk azınlığın haklarını da uluslararası bir hukuk zeminine taşımıştır.⁴ Buna göre Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olunmayacak, göçmenler taşınabilen malları ile hayvanlarını yanlarında serbestçe getirebileceklerdir.

Bununla birlikte, Bulgaristan'daki Türk azınlığı açısından durum değişmemiştir. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan itibaren çeşitli dönemlerde farklı rejimler altında süren baskı, zulüm ve zorunlu göç politikaları, ülkenin siyasal sistemine göre biçim değiştirse de özünde devam etmiştir. Monarşik, faşist ve komünist iktidarlar, Bulgaristan Türk azınlığını ya asimile etmeye ya da göçe zorlamaya yönelmişlerdir.⁵ 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk ve Oturma Sözleşmesi, iki ülke arasında göçlerin yasal dayanağını oluşturmuştur. Bu antlaşmayla Türklerin göç etme hakları garanti altına alınmış⁶ olsa da Bulgaristan yönetimleri, zaman zaman bu antlaşmaya atıfla Türklerin göçünü teşvik etmiş veya gerekçelendirerek yasaklamıştır.⁷

Yaklaşık dört buçuk asır Osmanlı hâkimiyetinde kalan Bulgarlar, 19. yüzyılda Rusya'nın etkisiyle bağımsızlık arayışına girmiş; 1878'de özerklik, 1908'de ise tam bağımsızlık elde etmişlerdir. Ancak bağımsız Bulgaristan uzun süre istikrarsız siyasal dönemlerden geçmiştir. 1934–1944 yılları arasında Almanya destekli faşist yönetim, Türkleri "zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" olarak tanımlayan sahte bilimsel tezlerle kimliklerinden koparmaya çalışmıştır. 1944'te Sovyet işgaliyle kurulan komünist rejim, kısa süren bir yumuşama evresinden sonra

¹ Önder Duman, "Cumhuriyet Dönemi'nde Göçler ve Göçmenlerle Dayanışma", *Geçmişten Günümüze Göç*, C. III, Ed. Osman Köse, Samsun 2017, s. 2147-2152.

² İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 185, 263, 268.

³ Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1962, s. 13.

⁴ Hamza Eroğlu, "Türk-Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması", *Belleten*, C. 51, S. 201, 1987, s. 1339-1348.

⁵ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, I. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 211.

⁶ Kemal Karpat, *Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 246.

⁷ İbrahim Kâmil, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 2, 2016, s. 37.

yeniden asimilasyon politikalarına yönelmiş; Türkçe eğitimi yasaklamış, dinî faaliyetleri kısıtlamış ve kimlikleri değiştirmeye zorlamıştır.⁸

İkinci Dünya Savaşı’ndan Sovyet nüfuzu altından çıkan Bulgaristan, kısa sürede Moskova’nın politik çizgisini benimseyen bir uydu devlete dönüşmüştür. Başbakan Georgi Dimitrov’un “homojen bir ulus yaratma” hedefi doğrultusunda Türk, Pomak ve diğer Müslüman unsurlar ülkenin ulusal bütünlüğü açısından tehdit olarak görülmüştür. Bu bağlamda yürütülen baskılar, 1950–1951 yıllarında Türkiye’ye yönelen büyük bir göç dalgasına neden olmuştur. Yaklaşık 154.000 kişinin dahil olduğu bu göç, erken Cumhuriyet döneminin göç politikaları açısından sadece demografik değil, aynı zamanda siyasî, ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğuran çok boyutlu bir olaydır.⁹

1950’de iktidara gelen Demokrat Parti, bu göçü hem insani bir sorumluluk hem de dış politikada diplomatik bir araç olarak değerlendirmiştir. TBMM tutanaklarında göçmenlerin kabulü “soydaşlara sahip çıkmanın milli bir görevi” olarak nitelendirilmiştir. Göç süreci aynı zamanda uluslararası bir boyut da kazanmış; konu Birleşmiş Milletler gündemine taşınmış, Kızılay ve Kızıllaç gibi kuruluşların yardımlarıyla küresel ölçekte yankı bulmuştur.

Göçmenlerin büyük bölümü Anadolu’nun farklı illerine iskân edilmiştir. Örneğin 9 Temmuz 1952 itibarıyla yalnızca Denizli iline 856 aile yerleştirilmiş; bunların 291’i Merkez ilçeye, 200’ü Çivril’e, geri kalanı ise diğer ilçelere dağılmıştır.¹⁰ İzmir’e yerleştirilecek göçmenler ise geçici olarak misafirhanelerde ağırlandırmıştır.¹¹ Manisa’da 1952 yılı sonuna kadar 1.229 göçmen evi inşa edilmiş ve 1,5 milyon dekarın üzerinde arazi dağıtılmıştır. Ancak tahsis edilen toprakların büyük kısmı verimsiz olduğundan göçmenlerle yerli halk arasında çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmış, pek çok aile geçim sıkıntısı nedeniyle büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır.¹²

Resmî kayıtlara göre 1950’den itibaren 38.723 göçmen ailesi için 35.139 konut yapılmış, ancak bu sayı ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır. Göçmenler, çoğu zaman düşük standartlardaki bu evleri onarmak ve devlet kredilerini ödemek durumunda kalmışlardır. Şehir merkezlerinde yerleştirilen sanatkâr ve esnaf göçmenler ise tapu sorunlarıyla karşılaşmışlardır. İstanbul’daki Taşlıtarla semtinde belediye tarafından yaptırılan 2.014 konut, bu uygulamanın dikkat çekici örneklerinden biridir.¹³

Bazı göçmenler ise Silifke ve Kayseri çevresine yerleştirilmiş; ancak tarım için uygun olmayan topraklar nedeniyle bu iskânlar kısa sürede başarısız olmuştur. Toprakların tuz oranı yüksek çıktığı için verim alınamamış, göçmenler daha elverişli bölgelere nakledilmiştir.¹⁴

1950–1951 Bulgaristan göçü¹⁵, Türkiye’nin göçmen kabul ve iskân politikalarının imkânları ile sınırlarını ortaya koymuştur. Devlet, barınma ve geçim koşullarını sağlamaya yönelik çabalarına rağmen ciddi altyapı ve kaynak sıkıntılarıyla karşılaşmıştır. Bu süreç, göçmenlerin zamanla büyük kentlere yönelmesine ve yeni toplumsal dönüşümlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, 1950–1951 Bulgaristan göçünü Cumhuriyet Arşivi’nde yer alan göçmen anketleri üzerinden incelemek ve elde edilen bulguları dönemin siyasal, ekonomik ve

⁸ Selcen Özyurt Ulutaş-Rengin Yavuz, “Bulgaristan’da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmasına Örnekler”, *Selçuk İletişim Dergisi*, C. 13, S. 2, 2020, s. 922.

⁹ Yılmaz Altunsoy, “Cumhuriyet Dönemi’nde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Muhacirlerin Konya’da İskân Edilmesi”, *Konya Kitabı XVII Geçmişten Günümüze Göçler*, Ed. Alaattin Aköz-Doğan Yörük-Haşim Karpuz, C. II, Konya 2019, s. 211.

¹⁰ *Vatan Gazetesi*, 9 Temmuz 1952, s. 10.

¹¹ Nilgün Nurhan Kara, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yapılan Göçün 1951 Yılı İzmir Basımına Yansımaları”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2016-1, s. 106.

¹² *Vatan Gazetesi*, 23 Temmuz 1952, s. 7.

¹³ Nedim İpek, *Türkiye’de Göçmen Meselesi (1923–1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 305-320.

¹⁴ *Akis Mecmuası*, 11 Eylül 1954, s. 11.

¹⁵ Mahmut Yaşar, bu göç hadisesini 15’likler göçü olarak adlandırmaktadır. Göçmenlerin, Bulgaristan topraklarını 15 gün içinde terk etmeleri kaydıyla göç etmelerine izin verilmiştir. <https://www.gzt.com/mecra/bulgaristan-turklerinin-varlik-mucadelesi-3802060>. Erişim Tarihi: 04.11.2025.

toplumsal bağlamı içerisinde değerlendirmektir. Cumhuriyet Arşivi belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri, dönemin gazeteleri (Cumhuriyet, Akşam, Ulus vb.) başlıca kaynakları oluşturmaktadır. Göçmen anketleri hem istatistiksel hem de anlatsal veriler sunarak göçün nedenlerini, kayıplarını ve Türkiye’deki uyum süreçlerini anlamaya imkân vermektedir. Sonuç olarak 1950–1951 Bulgaristan göçü, Türkiye’nin erken Cumhuriyet dönemindeki iskân politikalarının sınındığı, bireysel deneyimlerin arşiv belgeleriyle desteklenerek analiz edildiği tarihsel bir dönemeç olarak ele alınmaktadır.

1950–1951 Bulgaristan Göçünün Tarihsel ve Siyasal Çerçevesi

İkinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Bulgaristan, Sovyetler Birliği’nin nüfuzu altına girerek toprak kaybı yaşamadan ve sınırlı zararlar savaşı tamamlamış; kısa sürede tıpkı Yugoslavya örneğinde olduğu gibi Moskova’ya bağımlı bir uydu devlet hâline gelmiştir. Bu siyasal yönelim, aynı dönemde Batı ittifakına yaklaşan ve NATO üyeliği sürecine giren Türkiye ile ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştır. Savaş sonrası dönemde iktidarı ele geçiren Bulgaristan Komünist Partisi, Başbakan Georgi Dimitrov’un “homojen bir ulus yaratma” ideali çerçevesinde ülke yönetimini şekillendirmiştir. Slav-Bulgar kimliğini merkeze alan bu ulus inşa projesi, ülkedeki Türk, Pomak ve diğer Müslüman toplulukları potansiyel tehdit olarak konumlandırmış; bu doğrultuda uygulamaya konulan politikalar kısa sürede azınlıklar üzerindeki baskıların sistematik hâle gelmesine yol açmıştır. Sovyetler Birliği, Türkiye’nin 1947’de Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında Batı bloğuna yaklaşmasını güvenlik açısından bir tehdit olarak değerlendirmiş; bu nedenle Bulgaristan üzerinden Türkiye’ye dolaylı baskı kurma stratejisini benimsemiştir. 1950–1951 yıllarında gerçekleşen kitlesel göç hareketlerinin arka planında, Sovyetler’in bu sert diplomatik yaklaşımının önemli bir rol oynadığı görülmektedir.¹⁶ Komünist idarenin Türk ve Müslüman azınlığa yönelik uygulamaları, bu dönemde baskı ve ayrımcılığı kalıcı bir devlet politikası hâline getirmiştir. Tarımsal üretim üzerinde devlet kontrolü, köylülerin mallarına el konulması, ağır vergi yükleri ve Müslüman Türk gençlerinin Trudovak ve Brigadir adlı işçi taburlarında zorunlu çalıştırılması, bu dönemin öne çıkan uygulamaları arasındadır. 1946 sonrasında başlatılan kitlesel tutuklamalar, Türk okullarının devletleştirilmesi ve dinî özgürlüklerin kısıtlanması ise 1950–1951 göçünü doğrudan hazırlayan gelişmeler olmuştur.¹⁷

İki ülke arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmesinde belirleyici etken, Türkiye’nin Kore Savaşı’na asker göndermesi ve NATO’ya katılma süreci olmuştur. Bulgaristan yönetimi, bu kararlara tepki olarak yaklaşık 250 bin Türk’ün sınır dışı edilmesine hükmetmiş; bu rakam, o dönemde ülkedeki Türk nüfusun yaklaşık üçte birine denk gelmiştir. Bu politika, hem Bulgaristan’daki Müslüman nüfusu azaltarak rejimin “ulusal homojenlik” hedefini güçlendirmeyi hem de Türkiye’yi ekonomik ve sosyal bakımdan zor durumda bırakmayı amaçlamıştır.¹⁸

Cumhuriyet’in ilanından sonra Bulgaristan’daki Türk nüfus üzerindeki siyasi ve kültürel baskılar giderek artmış, bu durum Türklerin “anavatan” olarak gördükleri Türkiye’ye yönelimlerini güçlendirmiştir. 1923–1933 yılları arasında 101.507 kişi Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş¹⁹, bu sayı 1939 yılına gelindiğinde 198.688’e ulaşmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Bulgaristan hükümeti pasaport verilmesini yasaklamış, yurt dışına çıkışları engellemiş ve göç hareketliliğini büyük ölçüde durdurmuştur. Bu nedenle 1940–1949 yılları arasında Türkiye’ye gelen Bulgaristan Türklerinin sayısı 21.353’te kalmıştır.²⁰

Bulgaristan’daki komünist yönetimin artan baskılarına karşı Türkiye, diplomatik yollardan girişimlerde bulunmuş; görüşmeler sonucunda 31 Mayıs 1947 tarihinde Türkiye’ye dönmek isteyenlerin “serbest göçmen” statüsüyle kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.²¹ Ancak bu

¹⁶ Filiz Çolak, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951)”, *Tarih Okulu*, S. XIV, 2013, s. 121.

¹⁷ Esra Sarıkoyuncu Değerli-Hasan Karakuzu, “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 57, 2016, s. 315.

¹⁸ *Akşam Gazetesi*, 11 Ağustos 1950, s. 1.

¹⁹ Hikmet Öksüz, “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)”, *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 1, 2000, s. 178.

²⁰ Yusuf Sarıncay, “Cumhuriyet Dönemi’nde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, s. 357.

²¹ Duman, “Cumhuriyet Dönemi’nde Göçler ...”, s. 59.

uygulama beklenen ölçüde bir nüfus hareketine yol açmamış; 1947’de 1.763, 1948’de 1.514, 1949’da ise 1.670 kişi Türkiye’ye yerleşebilmiştir.²²

1950–1951 dönemi, Bulgaristan’daki Türk ve Müslüman nüfusun göç tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu yıllarda baskı ve ayrımcılığın yoğunlaşmasıyla birlikte çok sayıda Türk, Türkiye Cumhuriyeti’nin Sofya Büyükelçiliği ve konsolosluklarına göç talebiyle başvurmuştur. Bu dilekçelerde öne çıkan başlıca unsurlar, ekonomik baskılar, dinî özgürlüklerin kısıtlanması, Türkçe konuşma yasağı, isim değiştirme zorunluluğu ve genel asimilasyon politikalarıdır. Söz konusu uygulamalar hem kültürel kimliğin hedef alındığını hem de göçün temel itici gücünü oluşturduğunu açık biçimde göstermektedir.²³

AYLAR	1950		1951	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
Ocak	224	816	5.071	21.352
Şubat	285	1.212	5.538	20.237
Mart	463	2.186	2.240	9.553
Nisan	588	2.387	3.812	16.250
Mayıs	296	1.274	1.868	8.008
Haziran	804	3.930	2.098	8.646
Temmuz	898	3.065	1.220	5.243
Ağustos	1.330	6.028	1.394	5.489
Eylül	1.499	7.308	723	2.861
Ekim	867	(x) ²⁴ 2.572	886	3.455
Kasım	-	-	268	(xx) ²⁵ 1.114
Aralık	4.979	21.407	-	-
YEKÛN	12.233	52.185	25.118	102.208

Tablo 1: 1950-1951 Yılları İçinde Bulgaristan’dan Gelen Göçmen Miktarını Gösterir Cetvel.²⁶

1950 yılında 12.233 aile (52.185 kişi),²⁷ 1951 yılında ise 25.118 aile (102.208 kişi) Türkiye’ye gelmiştir. Buna göre iki yıl içinde toplam 37.351 aile ve 154.393 kişi göç etmiştir. Veriler, 1951 yılında göçün 1950’ye göre iki katından fazla arttığını göstermektedir. Bu artış, Bulgaristan’daki Türkler üzerindeki baskıların yoğunlaşması ve Türk-Bulgar ilişkilerinde göç konusunun anlaşılmalara bağlanması ile ilişkilidir.

1950 yılında göçler yılın özellikle ikinci yarısında hız kazanmıştır. Ocak–Haziran arası görece düşük rakamlar görülürken, Ağustos (6.028 kişi) ve Eylül (7.308 kişi) zirve noktalarını oluşturmaktadır. Bu durum, yaz aylarında göçlerin kolaylaşması ve tarımsal faaliyetlerin ardından ailelerin hareket etmesi ile açıklanabilir. Aralık ayında ise 21.407 kişi ile çok yüksek bir göç yaşanmış, bu rakam yılın toplamını keskin biçimde artırmıştır.

1951 yılında ise yılın ilk aylarından itibaren yoğun göç dalgası başlamıştır. Ocak ayında 21.352 kişi, Şubat ayında 20.237 kişi göç ederek yılın başında kitlesel göç hareketinin zirveye ulaştığını göstermektedir. Mart ve Nisan’da göç sayıları düşmekle birlikte 9.553 ve 16.250 kişi gibi kayda değer seviyelerdedir. Yılın ortalarından itibaren göçler azalma eğilimine girmiş, özellikle Eylül’den sonra rakamlar ciddi biçimde düşmüştür (Kasım 1.114 kişi). Bu durum,

²² Nejla Günay, “1950-1951 Yılında Bulgaristan’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler ve Maraş’a İskân Edilen Göçmenler”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C. I, Ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, s. 185.

²³ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Bir Tasfiye ve Örtülü Sürgün Metodu Olarak Balkanlar’dan Türkiye’ye Göçler (1923-2004)*, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023, s. 155.

²⁴ X- Bu miktar, 1-6/10/1950 tarihleri arasında gelenlere aittir. 7/10/1950 tarihinden 2/12/1950 tarihine kadar Bulgar hududu kapalı olduğundan göçmen gelmemiştir.

²⁵ XX- Bu miktar, 1-7/11/1951 tarihleri arasında gelenlere aittir. 8/11/1951’den itibaren hudut ikinci defa kapatılmış olduğundan yıl sonuna kadar göçmen gelmemiştir.

²⁶ CCA. 513-41640.169520.30.

²⁷ Ali Tanoğlu, 1950 yılı için gelen göçmen sayısını 51.951 olarak vermektedir, bkz. Ali Tanoğlu, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi” *I.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.14, Temmuz 1953. s. 131.

Bulgaristan hükümetinin göçleri kısıtlama yönündeki uygulamalarını artırması ve Türkiye-Bulgaristan hududunun 8 Kasım 1951’de kapatılması ile doğrudan bağlantılıdır.

İller	Sayısı	Oranı %
Varna (Tolbukin)	347	3.7
Ruşçuk	1.081	11.5
Filibe	417	4.4
Burgaz	518	5.5
Sofya	5	0.1
Vraça	125	1.3
Eskizağra	1.882	19.9
Yukarıcuma	98	1.0
Plevne	398	4.2
Yukarırahotsa	1.444	15.3
Şumnu (Kolarofgrat)	2.875	30.4
Bilinmeyen	256	2.7
Toplam	9.446	100.0

Tablo 2: Bulgaristan’da İkamet Ettikleri İllere Göre Dağılımları.²⁸

Tablo 2, Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden 9.446 kişinin, göç öncesinde ikamet ettikleri illere göre dağılımını ortaya koymaktadır. Verilere göre en yüksek oran %30,4 ile Şumnu (Kolarofgrat) iline aittir. Bu ili %19,9 ile Eskizağra, %15,3 ile Yukarırahotsa ve %11,5 ile Rusçuk takip etmektedir. Bu dört bölge, toplam göçmenlerin yaklaşık %77’sini oluşturmaktadır. Bu durum, göçün birkaç merkezde yoğunlaştığını göstermektedir. Düşük oranlara sahip iller arasında Sofya (%0,1), Yukarıcuma (%1,0) ve Vraça (%1,3) bulunmaktadır. Bu bölgelerden göçmen hareketliliği oldukça sınırlı kalmıştır. Ayrıca, 256 kişinin (%2,7) ikamet ettiği yerin belirlenememesi, dönemin kayıt tutma yöntemlerindeki eksiklikleri de ortaya koymaktadır.

Kuzeydoğu Bulgaristan (Şumnu, Rusçuk, Varna): Bu bölge göçmenlerin neredeyse yarısını barındırmaktadır. Şumnu’daki yoğunluk, bölgedeki Türk nüfusunun tarihsel olarak güçlü demografik varlığıyla açıklanabilir. Güney Bulgaristan (Filibe, Eskizağra, Burgaz): Buradan gelen göçmenlerin oranı %30 civarındadır. Özellikle Eskizağra’daki %19,9’luk oran, bu bölgenin önemli bir göç kaynağı olduğunu göstermektedir. Batı Bulgaristan (Sofya, Vraça, Yukarıcuma): Türk nüfusunun görece az olması sebebiyle göç oranları düşük kalmıştır. Bu dağılım, Bulgaristan’daki Türk nüfusunun coğrafi yerleşim haritasını yansıttığı gibi, göç hareketlerinin de etnik yoğunluğa paralel geliştiğini göstermektedir.

Şumnu, Eskizağra ve Rusçuk gibi merkezler, Osmanlı döneminden itibaren yoğun Türk-Müslüman nüfusun yaşadığı bölgeler olarak bilinir. Bu nedenle göç hareketleri bu bölgelerde yoğunlaşmıştır. Büyük şehirlerden biri olan Sofya’dan yalnızca 5 kişinin göç etmiş olması, başkentte Türk nüfusunun hem azlığına hem de görece asimilasyon baskısına daha fazla maruz kalmalarına işaret etmektedir. Göçlerin yoğunlaştığı bölgeler aynı zamanda tarımsal üretim merkezleridir. Bu bağlamda göç edenlerin büyük çoğunluğunun kırsal kesimden ve çiftçi ailelerden oluştuğu sonucuna ulaşmak mümkündür. “Bilinmeyen” kategorisi, arşiv belgelerinin tam anlamıyla sistematik tutulmadığını ve bazı göçmenlerin kayıt altına alınırken yaşanan aksaklıkları göstermektedir.

Tablo 2, Bulgaristan Türk azınlığının göç etmeden önceki mekânsal dağılımını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Göçmenlerin büyük çoğunluğu Şumnu, Eskizağra, Yukarırahotsa ve Rusçuk gibi tarihsel Türk yerleşim merkezlerinden gelmiştir. Bu durum, Bulgaristan’daki Türk nüfusunun esasen belli bölgelerde yoğunlaştığını ve göç hareketlerinin de bu yoğunlukla paralel geliştiğini göstermektedir. Ayrıca, kırsal ağırlıklı bu dağılım, Türkiye’ye göç edenlerin toplumsal yapısının büyük ölçüde tarımsal üretime dayalı olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁸ CCA. 513. 41311.167942.7

Göçmen Anketleri Üzerinden Sosyoekonomik Analiz

Cumhuriyet Arşivi’nde muhafaza edilen belgeler, 1950–1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelen göç hareketine ilişkin yalnızca nicel veriler sunmakla kalmamakta; aynı zamanda göçmenlerin bireysel tecrübelerini, maruz kaldıkları baskıları, ekonomik kayıpları ve sosyal uyum sorunlarını da gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede, göçün iç yüzünü ortaya koymak, Bulgaristan’daki komünist yönetimin göç politikasını hangi saiklerle gündeme getirdiğini ve bu süreci hangi yöntemlerle yürüttüğünü dünya kamuoyuna –gerekirse Birleşmiş Milletler nezdinde– aktarmak amacıyla kapsamlı bir anket hazırlanmıştır.

Gerçekten de 1950 yılı başından, Türk-Bulgar sınırının kapatıldığı 8 Kasım 1951 tarihine kadar geçen süreçte, Bulgaristan’dan 37.351 aile (154.393 kişi) Türkiye’ye göç etmiştir. Bunlardan alınan ve Dışişleri Bakanlığı’nda toplanan yaklaşık 9.446 yazılı ifade, İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından belirli temalar etrafında tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Bu anketlerin sonuçlarını yansıtan tablolar, göçün nedenlerini, göçmenlerin mal varlıklarının akıbetini ve maruz kaldıkları kötü muameleleri sistematik bir biçimde ortaya koymaktadır.

Göçün cereyan tarzı, Bulgaristan’da komünist rejimin tesis edilmesinden sonra soydaşlarımıza yeni ideolojilerin benimsetilmesi yönündeki girişimlerle yakından ilişkilidir. Türk toplumu bu baskılara boyun eğmeyince, komünist idare önce temel insan haklarını ihlal eden kötü muamelelere başvurmuş; 1949’dan itibaren ise Türkiye’ye göçü teşvik eden bir politika benimsemiştir. Bu doğrultuda Bulgar hükümeti, 10 Ağustos 1950 tarihli bir nota ile 250 bin Türk’ün üç ay içerisinde Türkiye’ye göç etmesi gerektiğini bildirmiş ve bu suretle kitlesel tehcir sürecini başlatmıştır. Ancak bu uygulama Bulgaristan’ın ekonomik yapısını olumsuz etkilemiş, Türkiye ise önemli bir sarsıntı yaşamadan göçmenleri kabul ve iskân etmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Bulgar hükümeti göçü giderek sınırlandırmış; nihayetinde Türk olmayan unsurların sahte vizelerle Türkiye’ye geçmesi ve geri alınmaması gerekçe gösterilerek 30 Kasım 1950 tarihinde hudut resmen kapatılmıştır.²⁹

Dışişleri Bakanlığı, göçün zorunlu karakterini ve yaşanan mağduriyetleri ortaya koymak üzere 1951 yılı başında göçmenlere yöneltilen soruları belirlemiş ve bu çerçevede anket çalışması yürütülmüştür. Göçmen aile reislerinin yazılı ve imzalı cevapları 1951’den itibaren toplanmaya başlanmış ve sayısı kısa sürede 10 bine yaklaşmıştır. Bu belgelerden küçük bir kısmı üzerinde yapılan ilk incelemeler, Bulgaristan’daki Türklerin göçe icbar edildiklerini, üretim araçlarını ve hayvanlarını Türkiye’ye getirmelerinin engellendiğini ve çok çeşitli haksız muamelelere maruz kaldıklarını göstermektedir.

Hazırlanan anket formlarında şu sorular yöneltilmiştir:³⁰

- Adı, Soyadı
- Mesleği
- Bulgaristan’daki ikametgâhı
- Göçe karar verme nedeni
- Köyünde sahip olduğu mallar ve bunların gerçek kıymeti
- Bu malların akıbeti: satılıp satılmadığı, satış şekli ve elde edilen gelir
- Elde edilen paranın nerelere harcandığı
- Bulgar makamları tarafından çıkarılmasa kalıp kalmayacağı
- Vergi uygulamalarına ilişkin tecrübeler
- Ev eşyalarının durumu: getirilebilip getirilemediği
- Kendisine veya tanıdıklarına yapılan kötü muameleler

Bu sorulara verilen yanıtlar, Bulgaristan’daki Türklerin göç sürecini yalnızca bir nüfus hareketi olarak değil; aynı zamanda insan hakları ihlalleri, mülkiyet kayıpları ve zorunlu yer

²⁹ CCA. 513.41900-170839-14. 9.1.36, 16 Nisan 1952.

³⁰ CCA. 513. 41640-169523-27, 25 Ekim 1951

değiştirme boyutlarıyla ele almayı mümkün kılmaktadır.

Göç Nedenleri

Göçmen anketleri, Bulgaristan'daki komünist rejimin baskıcı uygulamalarının göçün en temel nedeni olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Anketlere göre göçmenlerin büyük çoğunluğu (%85,3; 8.055 kişi) göçün temel sebebi olarak komünist rejim altında yaşamının imkânsızlığını dile getirmiştir. %11,1'lik bir kesim (1.053 kişi) kendi arzularıyla göç ettiklerini beyan etmiştir. %3,0 (282 kişi) Bulgarlar tarafından göçe zorlandıklarını ifade etmiştir. %0,6 (56 kişi) ise herhangi bir gerekçe beyan etmemiş veya kayıtlara geçmemiştir. Bu veriler, göçün esasen zorunlu ve rejim kaynaklı bir hareket olduğunu, gönüllü göçlerin ise sınırlı bir oran teşkil ettiğini göstermektedir.

Göç Sebepleri	Sayısı	Oranı %
Komünist rejim altında yaşamının imkânsız olduğunu söyleyenler	8.055	85.3
Bulgarlarca göçe icbar edildiklerini söyleyenler	282	3.0
Kendi arzularıyla göç ettiklerini söyleyenler	1.053	11.1
Bilinmeyen	56	0.6
Toplam	9.446	100.0

Tablo 3: Göç Sebeplerine Göre Dağılımları.³¹

Komünist Rejimin Baskıları: Tablo 3, Bulgaristan'daki Türklerin en büyük kitlesel göç sebebinin, komünist rejimin dayattığı dini, kültürel ve siyasi kısıtlamalar olduğunu göstermektedir. Türkçe konuşma yasağı, isim değiştirme baskıları, ibadet özgürlüğünün kısıtlanması ve mülkiyet haklarının sınırlandırılması bu imkânsızlık algısını beslemiştir.

Zorunlu Göçe İcbar: Oranı görece düşük olsa da (%3,0), doğrudan zorla göçe icbar edilme vakaları, devletin baskı politikasının bireysel düzeyde tehdit ve dayatma yöntemleriyle de yürütüldüğünü ortaya koymaktadır.

Gönüllü Göç: %11,1'lik kesimin kendi iradesiyle göç ettiğini belirtmesi, bazı Türklerin Türkiye'yi daha cazip bir yaşam alanı olarak görmesinden kaynaklanabilir. Ancak bu oranın arkasında da büyük ihtimalle dolaylı baskılar ve geleceğe dair güvensizlik duygusu yatmaktadır.

Bilinmeyen Sebepler: %0,6'lık oran, kayıt sistemlerinin eksikliklerini ya da göçmenlerin kendilerini ifade etmekten çekinmelerini yansıtmaktadır.

Tablo 3, Bulgaristan Türklerinin göçünü açıklarken, bu sürecin ekonomik nedenlerden çok siyasi ve ideolojik nedenlere dayalı olduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Komünist rejimin baskıları, göçün kitlesel karakterini belirleyen temel faktördür. Bu yönüyle göç, yalnızca bireysel bir tercih değil; azınlık kimliğini koruma çabasının bir sonucu olarak da okunmalıdır. Gönüllü göç beyan eden kesim dahi, dönemin siyasi iklimi düşünüldüğünde, aslında dolaylı baskılar altında göç etmiş olabilir. Bu, "gönüllülük" kavramının göreceli niteliğini gündeme getirmektedir.

Tablo 3, 1940'lar sonrasında Bulgaristan Türklerinin göçünü esasen rejim baskıları ve zorunluluk temelli bir hareket olarak ortaya koymaktadır. Göçmenlerin büyük kısmının komünist rejim altında yaşamayı imkânsız görmesi, bu dönemdeki göçlerin siyasi karakterini açıkça yansıtmaktadır. Dolayısıyla, Bulgaristan Türklerinin göçü, bireysel kararlardan ziyade azınlık kimliğine yöneltilen sistematik baskılara karşı kolektif bir tepki olarak değerlendirilebilir.

Meslek Profilleri ve Yaş Dağılımları

Göçmenlerin çok büyük bir çoğunluğu (%81,7; 7.713 kişi) ziraat (tarım) ile uğraşmaktadır. Sanayi sektöründe çalışanların oranı %9,3 (875 kişi), ticaret ile uğraşanların oranı %4,1 (390 kişi), diğer meslek grupları %3,5 (331 kişi) ve mesleği belirlenemeyenler %1,4 (137 kişi) olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, göçmen kitlesinin esasen kırsal ve tarımsal üretimle

³¹ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.16.

geçinen ailelerden oluştuğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Meslekler	Sayısı	Oranı %
Ziraat	7.713	81.7
Sanayi	875	9.3
Ticaret	390	4.1
Diğer	331	3.5
Bilinmeyen	137	1.4
Toplam	9.446	100.0

Tablo 4: Mesleklerine Göre Dağılımları.³²

Ziraat ile uğraşanların (%81,7) oranı, Bulgaristan’daki Türklerin büyük ölçüde kırsal kesimde yaşadığını ve tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda Türkiye’nin göçmen iskân politikaları açısından da önemlidir; çünkü göçmenlerin tarım bilgisi ve deneyimleri, özellikle boş veya verimsiz arazilerin değerlendirilmesinde kullanılmıştır. İkinci sırada %9,3 sanayi yer almaktadır. Görece düşük bir oran olsa da bu kesim Türkiye için yeni teknolojilerin ve üretim becerilerinin transferi anlamına gelmektedir. Sanayi işçilerinin göçü, özellikle kentleşme sürecine ve küçük ölçekli üretim faaliyetlerine katkı sağlamıştır.

Ticaret ile uğraşanların oranı (%4,1) ile üçüncü sıradadır. Ticaretle uğraşan göçmenler, Türkiye’de piyasa ekonomisinin gelişmesine ve Balkan-Türk diasporası aracılığıyla ticari ağların kurulmasına katkı sağlamışlardır. Diğer (%3,5) olarak belirlenmiş grupta memuriyet, hizmet sektörü ve serbest meslek sahipleri yer almış olabilir. Oranın düşük oluşu, göçmenlerin büyük bölümünün köy kökenli olduğunu desteklemektedir. Meslek kaydı bulunmayan göçmenler (%1,4) ise dönemin bürokratik kayıt eksikliklerinden ya da mesleki aidiyet belirtmek istemeyenlerden oluşmuş olabilir.

Bu tablo, göçmenlerin sosyo-ekonomik karakterini tarım temelli bir topluluk olarak göstermektedir. Tarımsal ağırlık, Türkiye Cumhuriyeti’nin göçmen politikalarıyla da uyumludur; çünkü devlet, gelen göçmenleri özellikle tarımsal üretim kapasitesini artırmak için kırsal alanlara yerleştirmiştir. Sanayi ve ticaret kökenli göçmenlerin ise, görece küçük ama stratejik katkılar sunduğu söylenebilir. Bu gruplar, Cumhuriyet’in sanayileşme ve ticaret politikaları açısından “nitelikli insan gücü” potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla tablo, göçmenlerin yalnızca bir demografik hareket değil, aynı zamanda Türkiye’nin ekonomik kalkınma hedefleriyle örtüşen bir insan kaynağı transferi olduğunu göstermektedir.

Tablo 4, Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin ezici çoğunluğunun tarımla uğraşan kırsal kesimden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, hem Bulgaristan’daki Türk nüfusun sosyal yapısını hem de Türkiye’nin bu göçleri tarımsal kalkınma politikaları doğrultusunda yönlendirmesini anlamak açısından kritik önemdedir. Sanayi ve ticaret kökenli göçmenlerin daha düşük oranda kalması ise, göçün genel niteliğinin kırsal ve tarımsal ağırlıklı olduğunu teyit etmektedir.

		Tarih			Toplam
		1950 yılı	1951 Ocak	1951 Şubat	
0-15 yaş (%47)	E	15.020	4.358	4.112	23.490
	K	13.019	3.907	3.752	20.678
	Y	28.039	8.265	7.864	44.168
15-45 yaş (%28)	E	3.777	5.041	4.618	13.436
	K	3.397	4.681	4.496	12.574
	Y	7.114	9.722	9.114	26.010
45 yaş üstü (%25)	E	10.181	1.768	1.591	13.540
	K	6.527	1.597	1.668	9.792
	Y	16.708	3.365	3.259	23.332
	E	28.978	11.167	10.321	50.466

³² CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.16.

Genel Toplam	K	22.943	10.185	9.916	43.044
	Y	51.921	21.352	20.237	93.510

Tablo 5: 1 Ocak 1950-28 Şubat 1951 Tarihleri Arasında Bulgaristan’dan Gelen Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyet İtibarıyla Miktarlarını Gösterir Cetvel.³³

Tablo 5’te yer alan veriler, 1950 yılının tamamı ile 1951 yılının ilk iki ayını kapsamaktadır. Bu dönem, Bulgaristan’da Türk azınlığa yönelik baskıların en yoğun yaşandığı ve Türkiye-Bulgaristan diplomatik ilişkilerinin NATO süreciyle birlikte kopma noktasına geldiği zamandır. 1951 yılı Mart ayından itibaren sınırın kapanmasıyla göç akışı kesintiye uğramıştır. Dolayısıyla bu tablo, sınır kapatılmadan hemen önceki son kitlesel göç dalgasının istatistikî bir özetini sunmaktadır.

Cumhuriyet Arşivi’ne ait 513. 41624-169551-9 numaralı belgeye dayanan bu tablo, 1 Ocak 1950 – 28 Şubat 1951 tarihleri arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türk ve Müslüman nüfusun yaş ve cinsiyet itibarıyla dağılımını göstermektedir. Veriler, göçün yalnızca sayısal yoğunluğunu değil aynı zamanda demografik karakterini ve toplumsal etkilerini anlamak açısından da büyük önem taşımaktadır.

İncelenen dönemde Türkiye’ye gelen toplam göçmen sayısı 93.510 kişi olarak tespit edilmiştir. Bunların %55,4’ü erkek (50.466 kişi), %44,6’sı kadın (43.044 kişi) olarak kaydedilmiştir. Bu oran, göçün aile temelli bir hareket olmasına rağmen erkek nüfusun bir miktar daha fazla temsil edildiğini göstermektedir. Bu durum, göçmen ailelerin Türkiye’ye yerleşme sürecinde erkeklerin öncü konumda olduğunu, bir kısmının önceden yer seçimi veya geçim olanaklarını araştırmak üzere gönderildiğini düşündürmektedir.

Cinsiyet dağılımında erkeklerin oranı %55,4 ile kadınlardan hafif bir üstünlük göstermektedir. Bu fark, bir yönüyle Bulgaristan’daki baskı koşullarının erkek nüfusu daha doğrudan hedef almasıyla açıklanabilir. Nitekim *Trudovak* ve *Brigadir* taburlarında zorunlu işçi olarak çalıştırılan Türk erkeklerinin, göç etme kararında öncü rol üstlendikleri bilinmektedir. Bununla birlikte, kadın oranının da yüksekliği (%44,6), göçün bireysel bir kaçış değil, toplumsal bir yer değiştirme hareketi olduğunu teyit etmektedir. Dolayısıyla bu veriler, göçün “mecburi ve kitlesel” karakterini demografik olarak desteklemektedir.

Sonuç olarak, Tablo 5’teki veriler göstermektedir ki 1950–1951 Bulgaristan göçü, çocuk ve genç nüfusun yüksek oranı (%75), erkeklerin hafif üstünlüğü (%55) ve yaşlı nüfusun dikkate değer varlığı (%25) ile tam anlamıyla aile temelli, zorunlu ve kitlesel bir göç hareketidir. Bu tablo, Bulgaristan’daki asimilasyon baskılarının toplumsal bütünlüğü hedef aldığını, Türkiye’nin ise gelen nüfusu hem üretim gücü hem de demografik canlılık açısından bir kaynak olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Göçmenlerin bu yapısı, Cumhuriyet dönemi iskân politikalarının temel prensiplerinden biri olan “üretken ve yerleşmeye elverişli aile nüfuslarının kabulü” anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir. Bu yönüyle Tablo 5, yalnızca istatistikî bir belge değil, erken Soğuk Savaş döneminde Türk-Bulgar ilişkilerinin sosyo-demografik yansımalarını gösteren bir tarihsel veridir.

Malvarlığı ve Ekonomik Kayıplar

Mal neveleri	Sayısı	Oranı %
Menkul	215	2.3
Gayrimenkul	1.590	16.8
Hem menkul hem gayrimenkul	7.049	74.6
Malı olmayan	456	4.8
Bilinmeyen	136	1.5
Toplam	9.446	100.0

Tablo 6: Sahip Oldukları Mallara Göre Dağılımları.³⁴

³³ CCA. 513. 41624-169551-9-1.1.20.

³⁴ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.17.

Göçmenlerin çok büyük çoğunluğu (%74,6; 7.049 kişi) hem menkul (taşınır) hem de gayrimenkul (taşınmaz) mala sahiptir. Sadece gayrimenkulü olanlar %16,8 (1.590 kişi), yalnızca menkulü olanlar %2,3 (215 kişi) oranındadır. Malları bulunmayanların oranı ise %4,8 (456 kişi) olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, Bulgaristan’daki Türklerin göç öncesinde ciddi bir mülkiyet birikimine sahip olduklarını, dolayısıyla göçün yalnızca bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda ekonomik kayıplarla sonuçlanan bir mülkiyet devri olduğunu göstermektedir.

Beyanlar	Sayısı	Oranı %
Değerinde satanlar	245	2.6
Değerinden çok aşağı fiyatla satanlar	5.988	63.4
Hiç satamayanlar	2.578	27.3
Bilinmeyen	635	6.7
Toplam	9.446	100.0

Tablo 7: Mallarının Satış Durumuna Göre Dağılımları.³⁵

Göçmenlerin yalnızca %2,6’sı (245 kişi) mallarını gerçek değerinde satabilmiştir. %63,4 (5.988 kişi) mallarını değerinin çok altında satmak zorunda kalmış, %27,3 (2.578 kişi) ise mallarını hiç satamamıştır. Bu tablo, göçün gönüllülükten uzak ve baskı koşullarında gerçekleştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Göçmenlerin büyük çoğunluğu ekonomik anlamda zorunlu tasfiye ile karşı karşıya kalmış, varlıklarını kayıplar pahasına elden çıkarmıştır.

Beyanlar	Sayısı	Oranı %
Vergi borçlarına, pasaport muamelelerine ve yol masraflarına harcadıklarını söyleyenler	5.858	62.0
Artan paralarının hudutta alındığını söyleyenler	179	1.9
Hiç satamayanlar	2.578	27.3
Şahsi harcamalarına harcayanlar	349	3.7
Türkiye’ye para ile geçebilenler	3	0.0
Bilinmeyen	479	5.1
Toplam	9.446	100.0

Tablo 8: Mallarının Satışından Ele Geçen Paranın Harcandığı İşlere Göre Dağılımları.³⁶

Göçmenlerin büyük çoğunluğu (%62,0; 5.858 kişi), satıştan elde ettikleri geliri vergi borçları, pasaport işlemleri ve yol masraflarına harcamak zorunda kalmıştır. %27,3 (2.578 kişi) zaten mal satmadığından herhangi bir gelir elde edememiştir. %3,7 (349 kişi) şahsi harcamalara yöneltebilmiştir. Çok küçük bir kesim (%0,0; yalnızca 3 kişi) Türkiye’ye nakit para ile geçebilmiştir. Bazı göçmenler ise (%1,9; 179 kişi) artan paralarının sınırda ellerinden alındığını belirtmiştir. Bu veriler, göçün yalnızca ekonomik kayıplar doğurmadığını, aynı zamanda Bulgaristan yönetiminin göçmenlerin finansal kaynaklarını da sistematik biçimde kontrol altına aldığını ve büyük ölçüde tasfiye ettiğini göstermektedir.

Beyanlar	Sayısı	Oranı %
Tamamen getirenler	5.610	59.4
Kısmen getirenler	2.525	26.7
İyi eşyanın hudutta alındığını söyleyenler	438	4.6
Mesleğine ait eşyayı getiremeyenler	146	1.6
Mesleğine ait eşyayı getirebilenler	10	0.1
Hiç getiremeyen	248	2.6
Bilinmeyen	469	5.0
Toplam	9.446	100.0

Tablo 9: Ev Eşyalarını Getirip Getiremediklerine Göre Dağılımları.³⁷

Göçmenlerin önemli bir kısmı (%59,4; 5.610 kişi) ev eşyalarını tamamen Türkiye’ye getirebilmiştir. %26,7 (2.525 kişi) kısmen getirebilmiş, %2,6 (248 kişi) ise hiçbir eşyasını

³⁵ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.17.

³⁶ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.17.

³⁷ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.17.

getirememiştir. Ayrıca %4,6 (438 kişi) “iyi eşyalarının sınırda ellerinden alındığını”, %1,6 (146 kişi) mesleğine ait eşyalarını getiremediğini ifade etmiştir. Her ne kadar yarıdan fazlası eşyalarını getirebilmiş olsa da sınırda el konulan veya hiç getirilemeyen eşyalar, göçün zorlayıcı ve kontrol altındaki yapısını ortaya koymaktadır. Özellikle mesleğe ait eşyaların alınması, göçmenlerin Türkiye’de mesleklerini icra etme imkânını sınırlamıştır.

Göçmen anketleri, göçün ekonomik yıkım boyutunu net biçimde ortaya koymaktadır. Tablolar birlikte incelendiğinde, Bulgaristan Türklerinin göç sürecinin ekonomik açıdan yıpratıcı ve sistematik kayıplara yol açan bir süreç olduğu görülmektedir. Göçmenler göç öncesinde ciddi bir mülkiyete sahipken, göç sürecinde bu mallar ya değerinin çok altında satılmış ya da hiç satılamamıştır. Satıştan elde edilen gelirlerin büyük bölümü zorunlu giderlere (pasaport, vergi, yol masrafı) yönelmiş; tasarruf imkânı kalmamıştır. Ev eşyalarının bir kısmının getirilmesine izin verilse de sınırda el koymalar ve yasaklamalar, göçmenlerin yaşam standartlarını doğrudan etkilemiştir.

Bu dört tablo; Bulgaristan Türklerinin göç sürecinde zorunlu mülkiyet kayıplarını, ekonomik tasfiyeyi ve göçmenlerin yeni hayatlarına ciddi mali dezavantajlarla başlamak zorunda kaldıklarını somut biçimde belgelemektedir. Göçmenlerin önemli çoğunluğunun tarımsal üretimle uğraşan köylüler olduğu düşünüldüğünde (bkz. Tablo 4), bu kayıplar yalnızca bireysel servet kaybı değil aynı zamanda toplumsal üretim kapasitesinin zayıflatılması anlamına gelmektedir.

Kötü Muameleler ve Hak İhlalleri

Fena muameleler	Sayısı	Oranı %
Fena muamele görmeyen	2.301	24.4
Dayak	759	8.0
Hapis ve sürgün	407	4.3
Diğer kanunsuz ve haksız fiil ve hareketler	5.858	62.0
Bilinmeyen	121	1.3
Toplam	9.446	100.0

Tablo 10: Aile Reislerinin Bizzat Maruz Kaldığı Fena Muamelelere Göre Olayların Dağılımları.³⁸

Fena muameleler	Sayısı	Oranı %
Fena muamele yapıldığını görmeyen ve duymayan	1.753	18.6
Irza tecavüz	361	3.8
Dayak	656	6.9
Hapis ve sürgün	746	7.9
Diğer kanunsuz ve haksız fiil ve hareketler	5.472	57.9
Öldürme	260	2.8
Bilinmeyen	198	2.1
Toplam	9.446	100.0

Tablo 11: Aile Reislerinin Gördüğü Veya Duyduğu Fena Muamelelere Göre Olayların Dağılımları.³⁹

Tablolar (10–11), Bulgaristan Türklerinin göç öncesinde maruz kaldıkları fiziksel, psikolojik ve hukuki baskıları somut rakamlarla göstermektedir.

Aile reislerinin bizzat maruz kaldıkları muameleleri gösteren Tablo 9’da hiçbir kötü muameleye uğramadığını söyleyenler %24,4 (2.301 kişi) iken, geri kalan %75,6’sı farklı derecelerde kötü muameleye maruz kaldığını ifade etmiştir. Doğrudan dayak (%8,0; 759 kişi), hapis ve sürgün (%4,3; 407 kişi) gibi fiziksel şiddet ve özgürlük kısıtlamaları dikkat çekicidir. En yüksek oranı oluşturan grup ise %62,0 (5.858 kişi) ile “diğer kanunsuz ve haksız fiiller” kategorisinde toplanmıştır. Bu kategori, sistematik hak ihlallerini ve idari baskıları kapsamakta; mallara el koyma, dini kısıtlama ve zorunlu uygulamalar gibi geniş bir alanı işaret etmektedir.

³⁸ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.18.

³⁹ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.18.

Bu tablo, göçmenlerin büyük kısmının doğrudan baskı, şiddet veya keyfi muameleye maruz bırakıldığını ve göçün temelinde doğrudan insan hakları ihlallerinin yattığını göstermektedir.

Aile reislerinin gördüğü veya duyduğu muamelelerin yer aldığı Tablo 10’da kötü muameleye tanık olmayan veya duymayanların oranı yalnızca %18,6 (1.753 kişi) ile sınırlıdır. Bu, göçmen topluluklarının büyük kısmının doğrudan ya da dolaylı biçimde şiddet ve baskılardan haberdar olduklarını göstermektedir. En yaygın kategori yine %57,9 (5.472 kişi) ile “diğer kanunsuz ve haksız fiil ve hareketler”dir. Daha ağır vakalar arasında ırza tecavüz (%3,8; 361 kişi) ve öldürme (%2,8; 260 kişi) de yer almaktadır. Bunlar, baskının sadece kültürel ya da idari değil, doğrudan fiziki ve yaşam hakkını tehdit eden boyutlara ulaştığını göstermektedir. Dayak (%6,9; 656 kişi) ve hapis/sürgün (%7,9; 746 kişi) oranları da önemli bir düzeydedir.

Bu tablo, baskının yalnızca bireysel vakalarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda geniş kitlelerce gözlemlenen ve toplumsal hafızaya yerleşen kolektif bir baskı rejimi niteliği taşıdığını göstermektedir.

Her iki tablo birlikte değerlendirildiğinde, Bulgaristan’daki Türk azınlığın 1940’lar sonundan itibaren sistematik baskı politikaları ile göçe zorlandığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Dayak, hapis, sürgün, cinsel saldırı ve öldürme gibi fiiller, göçün yalnızca ekonomik sebeplerle değil, esas olarak can güvenliği ve temel hakların ihlali nedeniyle gerçekleştiğini göstermektedir. “Diğer kanunsuz fiiller” başlığı altında toplanan yüksek oran, rejimin uyguladığı çok yönlü baskıların (mallara el koyma, zorunlu kültürel asimilasyon, keyfi uygulamalar) göç sürecini hızlandırıcı etkisini yansıtmaktadır.

Tablo 9 ve 10, Bulgaristan Türklerinin göçünü açıklamada zorunluluk ve baskı olgusunu teyit eden en güçlü verilerden biridir. Bu göç hareketi, yalnızca siyasi bir tercih değil; doğrudan hayatta kalma ve kimliğini koruma mücadelesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Vergiler ve Eşyaların Durumu

Vergiler hakkındaki beyanlar	Sayısı	Oranı %
Vergilerin ağır olduğunu söyleyenler	7.439	78.8
Kanunsuz vergi alındığını söyleyenler	134	1.4
Vergi işlerinde Bulgarlardan farklı muamele yapıldığını söyleyenler	222	2.3
Normal vergi alındığını söyleyenler	771	8.2
Bilinmeyen	880	9.3
Toplam	9.446	100.0

Tablo 12: Vergiler Hakkındaki Beyanlarına Göre Dağılımları.⁴⁰

Tablo 12, Bulgaristan Türklerinin göç öncesi dönemde maruz kaldıkları vergi politikaları hakkındaki beyanlarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Göçmenlerin çok büyük çoğunluğu (%78,8; 7.439 kişi) vergilerin ağır olduğunu ifade etmiştir. %1,4 (134 kişi) kanunsuz vergi alındığını, %2,3 (222 kişi) ise vergi uygulamalarında Türklere Bulgarlardan farklı muamele yapıldığını belirtmiştir. %8,2 (771 kişi) normal vergi ödediğini ifade etmiştir. %9,3 (880 kişi) ise herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Bu veriler, göçmenlerin yaklaşık %82’sinin vergi sistemini adaletsiz, ağır veya keyfi bulduğunu göstermektedir.

Ağır vergilerden şikâyet edenlerin (%78,8) oranı, en büyük şikâyet noktası olmuştur. Bulgaristan’daki Türklerin büyük bölümü, geçimlerini doğrudan etkileyen aşırı vergi yükünden şikâyet etmiştir. Bu durum, özellikle tarımla geçinen nüfusun ekonomik olarak zorlanmasına ve göçe yönelmesine neden olmuştur. Kanunsuz vergiler (%1,4): resmî mevzuatta olmayan veya keyfi uygulanan vergiler, idarenin Türk azınlık üzerindeki baskı araçlarından biri olarak yorumlanabilir. Ayrımcı Vergi uygulamaları (%2,3): Bulgarlara kıyasla Türklere farklı muamele ile vergi alınması, açık bir etnik ayrımcılık göstergesidir. Bu, ekonomik eşitsizliği artırmış ve Türk toplumunu “ikinci sınıf vatandaş” konumuna itmiştir. Normal vergiler (%8,2):

⁴⁰ CCA. 513. 41311.167942.7-2.1.18.

Küçük bir kesim, vergi yükünün olağan olduğunu belirtmiştir. Bu ya bölgesel farklılıkları ya da bireysel koşulları (örneğin mal varlığı az olanları) yansıtmaktadır.

Vergi sisteminin Türk azınlık üzerinde baskı aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ağır vergiler ve keyfi uygulamalar, yalnızca ekonomik sömürü değil aynı zamanda asimilasyon ve yıldırma politikalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun bu hususta ortak bir şikâyet dile getirmesi, Bulgaristan'daki Türklerin maruz kaldığı ekonomik baskının yaygın ve sistematik olduğunu göstermektedir.

Tablo 12, Bulgaristan Türklerinin göç sebeplerinden birinin de ağır ve ayrımcı vergi politikaları olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Vergilerin ağırlığı ve keyfi uygulamalar, ekonomik yaşamı sürdürülemez hale getirmiş; bu durum, göçün hem ekonomik hem de siyasi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Anket Bulgularının Dönemin Şartlarıyla Değerlendirilmesi

1950–1951 göç dalgasıyla Türkiye'ye ulaşan Bulgaristan Türkleri, ağırlıklı olarak Marmara, İç Anadolu, Ege ve Orta Karadeniz bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Ancak bu süreçte yeni köylerin kurulması, konut inşaatlarının gecikmesi ve tarımsal desteklerin yetersizliği, göçmenlerin uyum sürecini zorlaştırmıştır. Demokrat Parti hükümeti, tarımsal kalkınma hedefleriyle göçmen iskânını örtüştürmeye çalışmış olsa da altyapı eksiklikleri nedeniyle göçmenlerin üretime katkısı kısa vadede sınırlı kalmıştır.

Göçmen anketlerinde göç sebeplerinin büyük ölçüde zorunluluk (%85,3) vurgusu etrafında toplanması, Bulgaristan'ın komünist rejim politikalarının doğrudan bir sonucudur. Zorunlu isim değişiklikleri, dinî baskılar ve Türkçe konuşma yasağı, göçün yalnızca bireysel değil, toplumsal bir kaçış niteliği taşıdığını göstermektedir. Türkiye açısından göç, Demokrat Parti'nin “soydaşlarına sahip çıkan devlet” kimliğini pekiştirdiği gibi, uluslararası arenada diplomatik bir koz işlevi görmüştür. Nitekim hudutların açılıp kapanması, göçün bir diplomatik kriz unsuru hâline geldiğini göstermektedir.

Göçmenler arasında genç nüfusun yüksekliği (%47'si 0–15 yaş) göçü yalnızca bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda toplumsal yeniden yapılanma süreci haline getirmiştir. Türkiye için bu durum uzun vadede işgücü potansiyeli anlamına gelse de kısa vadede eğitim, barınma ve istihdam sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Göçmenlerin %74,3'ünün doğrudan kötü muameleye maruz kalması, %57,9'unun ağır hak ihlallerine tanık olması, Bulgaristan'daki Türk azınlığın göçe yalnızca ekonomik sebeplerle değil, hayatta kalma refleksiyle yöneldiğini göstermektedir. Bu, göçün insani boyutunu dramatikleştirmekte ve dönemin baskı politikalarının şiddetini ortaya koymaktadır.

Göçmenlerin mallarına ilişkin veriler, Bulgaristan'ın ekonomik baskı politikalarını somutlaştırmaktadır. Göçmenlerin %63,4'ü mallarını değerinin çok altında satmak zorunda kalmış, %27,3'ü ise hiç satamamıştır. Elde edilen sınırlı gelir, büyük ölçüde vergi borçları, pasaport işlemleri ve yol masraflarına harcanmıştır. Bu durum, göçmenlerin Türkiye'ye çoğunlukla yoksullaşmış ve devlete bağımlı bir şekilde ulaşmalarına yol açmıştır.

Göçmenlerin yerel halkla ilişkileri hem dayanışma hem de gerilim boyutlarını içermiştir. Göçmenlerin bir yandan üretime katılmaları teşvik edilmiş, diğer yandan ekonomik rekabet, arazi paylaşımı ve kültürel farklılıklar nedeniyle çeşitli sürtüşmeler yaşanmıştır. Bu durum, göçün yalnızca ulusal düzeyde değil, yerel toplum bağlamında da sosyal bütünleşme sorunlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

1950–1951 Bulgaristan göçü, sadece bir nüfus hareketi değil; siyasi baskılar, ekonomik kayıplar, insani dramlar ve toplumsal yeniden yapılanma boyutlarını içeren çok yönlü bir süreçtir. Göçmenler, Bulgaristan'daki komünist rejimin asimilasyon ve baskı politikaları nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalmış; Türkiye'de ise hem ulus-devlet inşa sürecinin bir parçası hem de dış politikada diplomatik bir araç olarak değerlendirilmiştir. Ancak altyapı eksiklikleri, ekonomik kayıplar ve sosyal uyum sorunları, göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyon sürecini sancılı hale getirmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

1950–1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelen göç, erken Cumhuriyet döneminde devletin hem toplumsal dayanışma hem de ulusal kimlik inşası politikalarının belirgin bir örneğini teşkil etmektedir. Bulgaristan’daki komünist rejim, Türk ve Müslüman nüfusu hedef alan baskı politikalarıyla hem etnik homojenlik sağlama hem de Türkiye’ye siyasi mesaj verme amacı taşımıştır. Buna karşılık Türkiye, bu göç dalgasını “soydaşlara sahip çıkma” anlayışıyla ele almış; sınırlı ekonomik kaynaklarına rağmen göçmenlerin kabulünü ulusal bir görev olarak benimsemiştir.

Arşiv belgelerinde yer alan anketler, bu göçün gönüllü bir yer değiştirme değil, doğrudan baskı, korku ve ekonomik çöküntüyle şekillenen zorunlu bir hareket olduğunu göstermektedir. Göçmenlerin çoğu mülklerini kaybetmiş, mallarına el konulmuş, ağır vergiler altında ezilmiş ve fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Bu nedenle 1950–1951 göçü hem insani bir trajedi hem de dönemin uluslararası güç dengelerinin bir yansımasıdır.

Türkiye açısından bu göç, bir yandan demografik çeşitliliği artırmış, diğer yandan iskân politikalarının kapasitesini sınamıştır. Göçmenlerin yeni çevrelerine uyum süreçleri, ekonomik üretkenlikleri ve sosyal katkıları, Cumhuriyet’in ulus-devlet yapısının güçlenmesine hizmet etmiştir. Bununla birlikte göçün getirdiği altyapı ve kaynak yetersizlikleri, sonraki yıllarda göç yönetimi politikalarının yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır.

Sonuç olarak 1950–1951 Bulgaristan göçü, sadece iki ülke arasındaki diplomatik bir mesele değil, aynı zamanda bir insanlık, kimlik ve adalet mücadelesi olarak tarihe geçmiştir. Göçmen anketleri, bu sürecin bireysel tanıklıklarını ve toplumsal etkilerini belgeleyerek, tarih yazımında arşiv temelli mikro verilerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kaynakça

I. Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (CCA)
(513.41900-170839-14), (513.41640-169523-27), (513.41362-167787-54), (513.41640-169520-30),
(513.41624-169551-9), (513.41311-167942-8), (513.41311-167942-7), (513-.41276-167497-3),
(513.41276-167490-4)

II. Süreli Yayınlar

Akis Mecmuası, 11 Eylül 1954, s. 11; 1960, s. 17-18.

Akşam Gazetesi, 11 Ağustos 1950, s.1.

Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1952, s. 10; 23 Temmuz 1952, s. 7.

III. Telif Eserler

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Bir Tasfiye ve Örtülü Sürgün Metodu Olarak Balkanlar’dan Türkiye’ye Göçler (1923-2004)*, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023.

ALTUNSOY, Yılmaz, “Cumhuriyet Dönemi’nde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Muhacirlerin Konya’da İskân Edilmesi”, *Konya Kitabı XVII Geçmişten Günümüze Göçler*, Ed. Alaattin Aköz-Doğan Yörük-Haşim Karpuz, C. II, Konya 2019, s. 199-222.

ÇOLAK, Filiz, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951)”, *Tarih Okulu*, S. XIV, 2013, s. 113-145.

SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra-KARAKUZU, Hasan, “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 57, 2016, s.313-342.

- DUMAN, Önder, “Cumhuriyet Dönemi’nde Göçler ve Göçmenlerle Dayanışma”, *Geçmişten Günümüze Göç*, C. III, Ed. Osman Köse, Samsun 2017, s. 2147-2152.
- EROĞLU, Hamza, “Türk-Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması”, *Bellekten*, C. 51, S. 201, 1987, s. 1339-1348.
- GERAY, Cevat, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961)*, Ankara 1962.
- GÜNAY, Nejla, “1950-1951 Yılında Bulgaristan’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler ve Maraş’a İskân Edilen Göçmenler”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C. I, Ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, s. 181-193.
- İPEK, Nedim, *Türkiye’de Göçmen Meselesi (1923–1950)*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.
- KAMİL, İbrahim, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 2, 2016, s. 31-65.
- KARA, Nilgün Nurhan, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yapılan Göçün 1951 Yılı İzmir Basınına Yansımaları” *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2016-1, s. 87-116.
- KARPAT, Kemal, *Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.
- ÖKSÜZ, Hikmet, “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)”, *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 1, 2000, s. 169-188.
- SARINAY, Yusuf, “Cumhuriyet Dönemi’nde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, s. 351-388.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 2000.
- ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, I. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986.
- ÖZYURT ULUTAŞ, Selcen-YAVUZ, Rengin, “Bulgaristan’da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmasına Örnekler”, *Selçuk İletişim Dergisi*, C. 13, S. 2, 2020, s. 920-941.
- TANOĞLU, Ali. “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi” *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.14, S. 1-4, Temmuz 1952. s. 129-161.)
- YAŞAR, Mahmut, Bulgaristan Türklerinin Varlık Mücadelesi, *mecra*, <https://www.gzt.com/mecra/bulgaristan-turklerinin-varlik-mucadelesi-3802060> Erişim Tarihi: 04.11.2025.

Extended Abstract

This study examines the large-scale migration of Turks from Bulgaria to Turkey between 1950 and 1951, focusing on the socio-political and economic dynamics revealed through approximately 9,446 written testimonies preserved in the Turkish Republican Archives. Collected under the supervision of the Ministry of Foreign Affairs and the Directorate of Statistics, these migrant survey forms provide a highly comprehensive and detailed documentary basis for understanding the migration experiences of the Turkish-Muslim minority living in communist Bulgaria. The study aims to analyze the migration not merely as a demographic event, but as a reflection of systematic state pressure, property confiscation, and human rights violations conducted under the guise of ideological homogenization policies during the early Cold War period.

Following World War II, Bulgaria emerged as a Soviet satellite state without suffering major territorial losses. Under the leadership of Georgi Dimitrov, the new communist regime embarked on a project of creating a “homogeneous Slavic nation.” This ideological goal

marginalized the Turkish and Muslim populations, who were perceived as remnants of the Ottoman past and thus as potential threats to the socialist order. The prohibition of Turkish language, forced name changes, the closure of Turkish schools, the restriction of religious practices, and the imposition of heavy taxation all contributed to a climate of systematic oppression. On 10 August 1950, the Bulgarian government issued a formal note demanding that 250,000 Turks be transferred to Turkey within three months. This unprecedented diplomatic move transformed the situation into a mass deportation rather than a voluntary migration.

The empirical foundation of this study rests on the archival series coded CCA. 513, which includes thousands of questionnaires answered by migrant household heads upon their arrival in Turkey. These forms included detailed questions about personal background, profession, reasons for migration, the fate of property, taxation, and experiences of abuse or discrimination. By quantifying these answers, the study adopts a mixed method—combining statistical evaluation with qualitative interpretation—to reconstruct the lived experiences of the migrants. The integration of tabular data and narrative testimonies enables a multidimensional understanding of how coercion, loss, and adaptation intertwined in shaping the migration process.

The survey data demonstrate that 85.3% of respondents stated that life under the communist regime had become unbearable, while only 11.1% declared that they migrated voluntarily. This clearly indicates that the migration was overwhelmingly forced rather than voluntary. The communist government’s efforts to suppress Turkish identity, alongside economic pressures and the curtailment of religious freedoms, emerged as the primary drivers. These findings also reflect how the Cold War polarization between East and West directly influenced population movements in the Balkans. The migration functioned simultaneously as a humanitarian crisis, an instrument of ideological confrontation, and a diplomatic problem in Turkish-Bulgarian relations.

A large majority of migrants—over 81%—were engaged in agriculture, confirming that the Turkish minority in Bulgaria was predominantly rural and agrarian. This occupational structure shaped both their vulnerabilities in Bulgaria and their settlement patterns in Turkey. Approximately 74.6% of the respondents owned both movable and immovable property before migration. However, 63.4% reported that they were compelled to sell their possessions at prices far below market value, while 27.3% could not sell them at all. The proceeds from these forced sales were largely consumed by tax arrears, passport fees, and travel expenses. Only three migrants out of nearly ten thousand managed to cross the border with any significant amount of money. These figures illustrate how the communist regime’s policies not only expelled the Turkish minority but also systematically expropriated their wealth, transforming migration into a mechanism of economic dispossession.

The testimonies reveal a disturbing pattern of coercion and violence. According to the surveys, 75% of the respondents had personally experienced or witnessed some form of mistreatment. Physical assaults, imprisonment, deportations, and arbitrary confiscations were common. In many cases, migrants also recounted incidents of sexual violence and killings, confirming that the repression extended beyond administrative harassment to physical persecution. The high frequency of the category “other unlawful and unfair acts” (62% of total responses) points to a broad spectrum of intimidation practices, ranging from forced labor and surveillance to psychological abuse. These findings support the interpretation of the 1950–1951 exodus as an episode of state-directed ethnic cleansing disguised under bureaucratic procedures.

Taxation practices in communist Bulgaria served as another instrument of coercion. Nearly 79% of the respondents declared that taxes were excessively heavy, and a further 2% complained of discriminatory collection methods against Turks. This unequal fiscal policy not only deepened poverty among Turkish villagers but also functioned as a legal façade for economic strangulation. In this sense, taxation became part of a wider apparatus of exclusion that combined ideological, economic, and administrative dimensions. The accumulation of these pressures made continued residence in Bulgaria unsustainable, pushing the Turkish population toward migration as the only viable survival strategy.

The arrival of over 150,000 migrants within two years posed considerable challenges for the Turkish state. The newly elected Democrat Party government, while emphasizing humanitarian and national solidarity motives, faced significant infrastructural and financial limitations. Archival records show that approximately 35,000 houses were built for incoming families, yet this number fell short of actual needs. Many families were placed in temporary shelters or with relatives. Agricultural settlements were prioritized, yet the low productivity of assigned lands in some regions—such as Kayseri and Silifke—forced secondary migrations toward urban centers. Despite these difficulties, the Turkish government sought to integrate migrants into the national economy through land allocation, credit mechanisms, and vocational support, thereby converting a humanitarian obligation into a demographic and economic policy instrument.

The 1950–1951 migration constitutes a historical junction where local suffering, international politics, and national identity construction intersected. For Bulgaria, the expulsion of Turks represented both an attempt to homogenize its population and a tool to exert pressure on Turkey during its accession to NATO. For Turkey, the acceptance of the migrants served dual purposes: reaffirming its commitment to ethnic kinship and demonstrating its alignment with the Western bloc's humanitarian values during the Cold War. The archival surveys reveal that migration was accompanied by profound socio-economic losses and human rights violations, yet they also document the resilience of displaced communities in rebuilding their lives within the Turkish Republic. The duality of victimhood and adaptation, suffering and reconstruction, defines the broader historical meaning of this migration episode.

The mass migration from Bulgaria to Turkey between 1950 and 1951 stands as one of the most significant human movements of the early Republican era. It was not a spontaneous population shift but a politically engineered displacement shaped by ideological polarization and ethnic exclusion. The migrant surveys housed in the Republican Archives transform this historical episode from an abstract statistic into a human-centered narrative, providing empirical evidence of coercion, dispossession, and survival. By integrating quantitative data with personal testimonies, the study underscores how the Turkish minority's experience in Bulgaria reflects broader themes of nation-building, authoritarianism, and transnational migration in postwar Europe. The findings reaffirm that the 1950–1951 migration should be understood within the frameworks of international law, human rights, and Cold War geopolitics—an event that intertwined personal tragedy with the diplomatic and ideological struggles of its time. Taken together, these findings demonstrate that the 1950–1951 migration from Bulgaria to Turkey was not merely a demographic relocation but a coerced population movement shaped by systematic political pressure, economic dispossession, and widespread human rights violations. By grounding macro-level migration dynamics in micro-level archival testimonies, this study highlights the lived experiences of the Turkish-Muslim minority and contributes to a more nuanced understanding of forced migration in the early Cold War Balkans.

1950–1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç: Göçmen Anketleri Üzerinden Bir İnceleme

Yazar Adı-Soyadı	Ramazan ÇELEM
Author Name-Surname	Ramazan ÇELEM
Yazar Katkı Oranı	Eşit
Author Contribution Percentage	Equal
Makale Adı	1950–1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç: Göçmen Anketleri Üzerinden Bir İnceleme
Article Name	Migration from Bulgaria to Türkiye in 1950–1951: An Analysis Based on Migrant Surveys
Geliş - Kabul Tarihi	4 Kasım 2025 - 3 Şubat 2026
Received-Accepted Date	4 November 2025 - 3 February 2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Beş iç hakem (Editör, Yayın Kurulu, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri)
Reviewers	İçerik İnceleme: İki dış hakem Preview: Five internal reviewer (Editor, Editorial Board, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content Review: Two external reviewer.
Etik	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur.
Ethic	Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - iThenticate
Plagiarism Checks	Done - iThenticate
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması yoktur.
Conflict of Interest	There is no conflict of interest.
Finansman	Herhangi maddi bir destek alınmamıştır.
Grant Support	No financial support was received.
Etik Beyan	
Ethical Statement	
Etik Kurul İzni	
Ethics Committee Approval	
Telif Hakkı	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.
Copyright	Authors retain the copyright of their article.